

CAMBRIDGE'DE YAPILAN ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ TÜRK SANATLARI KONGRESİ

İnci SAN

Uluslararası Üçüncü Türk Sanatları Kongresi, İngiltere'de, Cambridge'de, 24-29 Temmuz 1967 tarihlerinde, Cambridge Üniversitesi'nin eski kolejlerinden biri olan Jesus Kolejinde toplandı. Açılış töreni kolejin yemek salonunda akşam yemeğinden sonra yapıldı. İngiltere'nin eski Ankara Büyük Elçilerinden Sir James Bowker'ın açılış konuşmasını, Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in konuşması izledi.

Türkiye'den başka İngiltere, Almanya, Fransa, Amerika, Macaristan, Pakistan, İsrail gibi ülkelere gelen elliye aşkın üyenin katıldığı kongre çalışmaları 25 Temmuz sabahı 9 da başladı, sabah, öğle ve akşam oturumlarında çeşitli bildiriler okundu ve tartışıldı. Kongrenin sirkülerinde de belirtildiği gibi, Türk sanatı terimi, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı sanatlarını içine alıyor, Orta Asya sanatına yapılacak atıflar dışında, Anadolu'da Türklerden önce yerleşmiş kavimlerin sanatı bu terimin kapsamına girmiyordu. Kongrede tartışılacak bildiriler, sadece el yazmaları ve minyatürler, mimari, dokumalar, seramik, metal ve ahşap işçilik, halıcılık gibi sanat dallarını içine almıyordu. İlk oturumun başkanı, aynı zamanda Kongrenin başkanı olan, British Museum'un Doğu Bölümleri Müdürü Basil Gray idi.

İlk bildiri, Sir James Bowker'ın açılış konuşmasında belirttiği gibi, Türk Sanatları Kongrelerinin kurucusu ve ilk kongrenin başkanı olan Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi ve Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi kürsüsünden Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin okudu. İngilizce olarak okunan bildirinin konusu, henüz nakkaşı bilinmeyen, II. Osman Şehnamesindeki 20 minyatürün özellikleri idi. Bu minyatürlerden seçilmiş beş örnek üzerinde, kompozisyon, hareket, dekoratif unsurlar, üslûp bakımından duruldu. Bu minyatürlerde ünlü nakkaş Osman'ın üslûbu aşıyor; daha canlı ve dinamik bir kompozisyon anlayışı ile birlikte birçok özellikler, yeni bir üslûbun doğmakta olduğunu bildiriyordu.

Kendilerine konu olarak gene Türk el yazmalarındaki Türk resim sanatı örneklerini almış diğer bildiriler arasında, Ankara Devlet Konservatuarı eski öğretim üyelerinden Nurettin Sevin'in 17. yy. Türk ressamı Hüseyin Musavvir'in bol resim gösterilerek anlatıldığı İngilizce bildirisi ile, "Osmanlı minyatürlerinde tabiat unsuru" adını taşıyan. Günsel Renda ve Suut K. Yetkin imzalı bildiri yer alıyordu. Adı geçen bildiriği İngilizce olarak okuyan Ankara Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Asistanı Bn. Günsel Renda, 16. ve 17. yy. İran minyatürlerinde bol ölçüde, fakat her zaman bir fon olarak kullanılan tabiat unsuruna karşılık, bazı Osmanlı minyatürlerinde figürsüz olarak salt tabiatın işlendiğini, 16. yy. Osmanlı nakkaşı Matrakçı Nasuh'un Menzîlnâme adlı minyatür albümünden, aynı yüzyıldan Süleymanname adlı albümden, gene 16. yy. ın ikinci yarısından nakkaş Osman'ın Hünername'sinden, 16. yy. sonundan Lütfü Abdullah'ın Sıyer-i Nebî ve ve 17. yy. dan Ahmed Nakşî'nin Şakayık-ı Numaniye albümlerinden seçilmiş örneklerle gösterdi. Böylece, Türk nakkaşlarındaki tabiat duygusunun yansıdığı bu örneklerle, Türk minyatüründe İran minyatüründe olmayan bir özelliğin, "manzara için manzara" anlayışının varlığı belirtilmiş oldu.

İstanbul Üniversitesinden Prof. Zeki Velidî Togan, "Timur'un porteleri" adlı İngilizce konuşmasında, Timur'un çeşitli albümlerdeki portrelerinden bahsetti. Hiç bir slaytın gösterilemediği bu konuşma özellikle Timur devrine aitti ve daha çok kültür tarihini ilgilendiriyordu.

Kudüs L. A. Mayer İslâm Sanatları ve Arkeolojisi Enstitüsünden Bn. Eva Baer, "Türk el yazmalarındaki gezegen tasvirleri" üzerinde durdu. New York, Paris, Oxford vb. bazı müzelerde bulunan birkaç el yazmasındaki güneş, ve ay, Jüpiter, Satürn, Mars, Venüs, Merkür gibi gezegenlerin insan figürü olarak ve sembollerle birlikte tasvir edilmiş olduklarını slaytlarla gösteren Bn. Baer, bu astrolojik tasvirlerin anlamı üstünde konuştu. Londra Üniversitesinden Doğu ve Afrika araştırmaları kürsüsünden Geza Fehervari, Topkapı Sarayı Kitaphındaki, zaten bilinen ve tanınan Eğri Fetihname'si üzerinde durdu.

"Reşid-üd Dîn'in, Câmî'ü't Tevârîh adlı el yazmasının Edinburg Üniversitesi Kitaphındaki nüshasında, minyatürlerdeki Türk unsurları" hakkında konuşan, Edinburg'dan Prof. David Talbot-Rice ise, yakın zamanlara kadar İslâm resminde etnik grupların resimleri arasında bir ayırım yapılması yolunda pek az çalışma olduğunu belirterek,

Edinburg Kitaphındaki, El Biruni'nin ve Reşid-üd Dîn'in yazmalarındaki, birçok üslûp farkları gösteren minyatürler için de bir ayırım yapmanın mümkün olabileceğini ileri sürdü, ve bu minyatürlerdeki Orta Asya ve Uzak Doğu unsur ve özellikleri üzerinde durarak, ressamlarının Orta Asyadan Türkler veya Uygurlar olabileceğini ekledi.

Böylece, Türk resim sanatının bilinmeyen ya da bilgisizlik ve önyargılar etkisiyle başka uygarlıklara atfedilmiş bazı özelliklerini belirten, derinlemesine çalışmalar sonucu elde edilmiş bilgileri kapsayan yukardaki bildirilerden başka, Türk minyatürlerinin sanat değerlerinden ayrı olarak tarihî belge nitelikleriyle taşıdıkları önemden söz eden iki bildiri de, New York Metropolitan Müzesinden Dr. Ernst J. Grube'nin "İtalyan koleksiyonlarındaki Türk sanatı" ve Budapeşte Magyar Nemzeti Müzesinden Dr. Géza Fehér'in "Macar tarihine ait olayların tasvir edildiği 16. yy. türk minyatürleri" adlı bildirileriydi. İlk bildiride, Dr. Grube, çeşitli italyan müzelerine ait minyatür ve el yazmalarından örnekler vererek, İtalyanların türk hayatı ve sanatı ile ilgilerine, elçilik münasebetlerine, ticarî hayatlarına dair bilgilere dikkati çekti. İkinci bildiride ise, Dr. Fehér, 16. ve 17. yy. larda türk tarihçileri tarafından yazılmış, türk sanatçıları tarafından da resimlenmiş eserlerin, türk işgali sırasındaki Macaristan'ın tarihî kaynaklarını teşkil ettiklerini, halen Macaristan'da el yazması olarak birçok faydalanılmamış türk eseri bulunduğunu, bunların, süsleme sanatı, kültür tarihi, zamanın mimarisi, kostümleri, silâhları gibi değişik alanlarda bilgi verebilecek minyatürlerle süslenmiş olduklarını anlatarak, bu eserlerin tarih ve aynı zamanda sanat tarihi açısından önemlerini belirtti.

Hamburg Üniversitesinden türkolog Bn. Dr. Barbara Flemming ise, doğrudan Türk sanatı ile ilgisi olmasa bile, kullanılan bilimsel araştırma metodu yönünden çok ilgi çeken bir bildiri sundu. Nizamî'nin Hüsrev ile Şirin'inden bir episod'u, türk şiiri ve türk minyatürlerindeki tasvirlerle kıyaslayıp aradaki bağlantılardan faydalanarak inceledi.

Türk elyazmaları ve tezhib sanatlarıyla ilgili bildiriler arasında, İstanbul Üniversitesinden İsmail Ertaylan'ın "Türk El Yazmaları Sanatı" adlı türkçe bildirisinde, kısaca yazı çeşitleri ve yazı sanatını geliştirmiş türk hâttâtlarından söz edildikten sonra, bu gelişme günümüze kadar getirilerek, hazırlanan yeni bir albüm için meydana getirilmiş tezhib örnekleri gösterildi. Sorun, daha çok aktüel bir şekilde hazırlanmış olup Türk Sanatı kongresine yeni birşey katmadı.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden Prof. Abdülkadir Karahan, "Sultan Süleyman zamanında Kaligrafi" adlı bildirisinde "Muhibbi" takma adıyla farsça ve türkçe şiirler yazan Kanunî Sultan Süleyman'ın Divan'ına ait İstanbulda bulunan yirmi kadar el yazmasından söz ederek, en önemlileri üzerinde durdu; ancak bu yazmaların sanat değerleri, hât sanatları hakkında bilgi vermiyerek çok, bazı tarihî açıklamalarla yetindi.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Laboratuvarı Şefi Yük. Müh. Hadi Tamer "Türk Mürekkepleri hakkında bazı teknik bilgiler" adlı bildirisinde, türk yazı sanatında iyi kaliteli mürekkebin de önemli rolü olduğunu belirterek, bu iyi kaliteyi elde etmek için hangi tabii ve kimyasal maddelerin kullanılmış olduğunu tarihî belgelere dayanarak anlattı. Bu üstünde hemen hiç durulmamış konu, bir türk sanatı kongresiyle pek ilgili olmamakla beraber, ilgi çekti.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Öğretim görevlisi ve eleştirmen Metin And, bütün sanat, zenaat ve hünelerinin gösterildiği Osmanlı festivallerini anlatan ingilizce bir bildiri okudu. Bilinen bilgilere yeni şeyler katan, Bn. Emel Esin'in bildirisi gibi, kongrenin bazı bildirileri ile de yakından ilgili olan konuşmasında Metin And, minyatürler üzerinde kongre boyunca çok durmuş ve ayrıca ilk geceki film gösterisinde Hünernâme'ye ait bir de film gösterilmiş olduğundan, slayt göstermemeğe özellikle dikkat etmiş olabilirdi.

Kongredeki bildirilerin büyük bir çoğunluğunu, mimari ile ilgili olanlar teşkil ediyordu. Bu alanda ilk bildiri, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden Doç. Dr. Oluş Arık'ın almanca olarak sunduğu bildiriydi. Arık, eyvan-kubbe kombinezonu gösteren ve böylece Anadoludaki olağan Selçuklu cami şemasından ayrılan Malatya Ulu camisini ele almış, kitâbe, malzeme, dekorasyon, mimarî unsurlar yönünden camiye inceleyerek yeni baştan bir tarihlemesini yapmış ve orjinal plânının nasıl olduğu üzerinde durmuştur.

Orta Doğu Teknik Üniversitesinden mimar Aptullah Kuran, "Anadolu'daki avlulu, üstü kapalı türk medreselerinin analizi" adını taşıyan ingilizce bildirisinde, türklerin Anadolu'da geliştirdikleri en önemli yapı tiplerinden biri olan kapalı avlulu medrese tipinin, aslında, açık avlulu medrese tipi ile aynı şemaya sahip olduğunu, avlunun üstünün kubbe ile kapatılması olayının, Anadolu'daki en eski medreselerin açık ve güney-batı Anadolu ile Suriye'de de kapalı medreselerin nisbeten az olmasından da çıkarılabileceği gibi, iklim faktörünün

etkisiyle meydana geldiğini söyleyerek, Anadolu'da halen tamamen veya kısmen ayakta olarak, 12.-15. yy. lardan kalma on yedi kapalı medrese tanıdığını belirtti. Bunların plân ve restitüsyonlarını göstererek kronolojik bir listesini veren Kuran, bu yapı tipinin menşeinin doğudan, Türkistan yörelerinden gelebileceğini belirterek sözlerini bitirdi. Kuran, düzenli, titiz bir çalışma örneği veriyor, yeni plânlarıyla bu konuda çalışanlara ışık tutuyordu.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Doç. Dr. Hâluk Karamağralı, Sivas'ta, Çifte Minareli Medresede yapılan kazıları ve elde edilen sonuçları anlattığı Türkçe bildirisinde, ortaya çıkan belli başlı unsurların üzerinde durarak, yapının bir külliye olabileceğini belirtti, araştırmaların henüz bitmemiş olduğunu da ekledi.

İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Doçenti Bn. Semra Ögel, almanca bildirisinde, Anadolu selçuklu yapılarındaki taş tezyinatın kaynakları üzerinde durdu.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden sanat tarihi doçenti Bn. Gönül Öney, almanca bildirisinde, "Anadolu'da Selçuk Sanatında Hayat Ağacı Motifi"ni inceledi. Bu motifin 13. yy. dan itibaren, mimarî eserlerde bazı sembolik hayvan tasvirleriyle bir arada görüldüğünü, ayrıca seramik ve çini sanatında, dokumada, mezar taşları tezyinatında da rastlandığını anlattıktan sonra, Moğol istilasından sonra bunların daha realist bir üslûpla ve daha sık karşımıza çıktıklarına işaret etti. Şaman sembollerine göre, dünyanın merkezini teşkil eden ve şamanların öbür âleme geçmek için kullandıkları merdiven sembolü olan hayat ağacının, Avrasya hayvan stilini hatırlatan tasvirlerle kötü etkilerden korundukları, özellikle türbe mimarisinde ve mezarlarda görülen kuşların da şaman sembollerine göre ruhları temsil ettikleri fikri üzerinde durdu. Böylece Öney, Anadolu Selçuklu sanatında Orta Asya ve göçebe sanatı etkilerinin ne denli yer tuttuğunu, Moğol istikâsından sonra bu etkilerin daha da artmış bulunduğunu ortaya koydu.

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih profesörlerinden Tahsin Özgüç'ün bildirisini, "Yukarı Fırat yöresinde, Kemah'taki türbeler" adını taşıyordu. Mengücekler zamanında, onların başkenti olarak bir kale görevi görmüş Kemah'daki, Bahram Şah, Tugay Hatun, Bayrakdar ve Gözcü Kule adlı, henüz yayımlanmamış dört türbeden söz eden Özgüç, ilkinin plânı dolayısıyla bir tekke ve böylece de 13. yy. sonlarında görülmeğe başlanan bu yapı tipinin en erken örneği olabileceğini, hepsi de 13. yy. dan olan bu türbelerde görülen ilhanlı

unsurlarına dayanarak, bunların Moğol istilâsından kaçan Türkler tarafından yapılmış eserler olduğunu ve sonradan aynı üslûbu gösterecek İlhanlı eserlerine de bir başlangıç teşkil edebileceğini belirtti.

Gene Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinden Ortaçağ Tarihi profesörü Faruk Sümer, Yozgat ilinin Çayıralan ilçesindeki iki türbeden bahsetti. Çandır bucağındaki 16. yy. dan Şah Sultan Hatun türbesiyle, Çayıralan'daki aynı yy. ın sonundan Çerkez Bey türbesinin plânları birbirlerine çok benziyordu ve Anadolu'da benzerlerine az rastlanan bu tip türbelerin menşelerinin Türmenistan ve Dağistan olduğunu belirten Sümer, bir değerlendirmede bulunmadı. Bildiriden sonra, konik çatının nereden geldiği sorunu üzerinde tartışıldı.

Bu bildiri gibi, mimari yapı tiplerinin gelişmesi sorununa birşey katmayan, ancak, örneklerin çoğaltılması yolunda birer çalışma olan diğer iki bildiri de, Erzurum Üniversitesi asistanlarından Dr. Rahmi Hüseyin Ünal'ın Fransızca olarak sunduğu, Kars ilinde Iğdır yakınındaki tanınmamış bir kervansaraydan söz eden, plân, restitüsyon ve rekonstruksiyonların da Ünal tarafından hazırlandığı bildiri ile, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğünden Dr. Halim Baki Kunter'in "yeni tip bir kervansaray" adını verdiği, Döğe kervansarayından söz edilen Türkçe bildirisidi.

Paris Sorbonne Üniversitesinden Bn. Prof. Janine Sourdcl-Thomine ise, "Hişt türbesinin iç dekorasyonu" üzerinde durarak, 11. veya 12. yy. a atfedilen batı Afganistan'daki bu türbenin yeniden tarihlenmesine ve özellikle yazı bordürünün okunmasına ait çalışmalardan söz etti.

Hamburg Üniversitesinden Claus-Peter Haase, Semerkant'taki Şah-ı Zinde türbe gurubundan bilinmeyen bir türbe hakkında; İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsünden İsmail Eren de, Sofya'da vali Sofi Mehmed Paşa zamanına ait mimari yapılar üzerinde konuştular. Birer tanıtma mahiyetindeki bu iki konuşmadan başka kendine etki alışverişini konu alan iki bildiriden biri, Oxford Pembroke Kolejinden J. M. Rogers'ın "Memlûk mimarisinde Selçuklu etkileri" adlı konuşmasıydı. Rogers bu bildiriye, özellikle Kahire'deki Sultan Hasan medresesi üzerinde durarak, bu yapının inşasında bir Bizanslı mimarın rolü olduğundan söz edildiğini, ancak yapıda Anadolu selçuklu ve Anadolu İlhanlı unsurlarının bol miktarda bulunduğunu, belirttikten sonra yapının ustalarının Türk ya da Suriyeli olmaları ihtimalini ileri sürdü.

Kongre boyunca, bildirilerden sonraki tartışmalara daima katılan, kongrenin en hareketli üyelerinden, Lahore Pencap Üniversitesinden Dr. Abdulla Çağatay da, Selçuk mimarisinin batı Pakistan yapıları üzerindeki etkisinden bahsetti.

“19. yy. mimarisinde son cemaat mahalli” sorununu kendine konu almış bir bildiri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsünden Dr. Selçuk Batur’undu. Bu bildiride, osmanlı sanatında, 17. yy. dan itibaren değişimiye başlayan mimarî geleneklerin ve gittikçe etkisini artıran batı modasının tesiriyle, Hünkâr Mahfili ve son cemaat mahallinin bir arada plânlanmayan başladığı 19. yy. da, son cemaat mahallinin iki katlı ikamet yapıları haline gelinceye kadarki safhaları üzerinde duruldu.

İstanbul Vakıflar uzman mimarı, Tarihî Anıtlar Başmimari Bn. Cahide T. Tamer, “bir Bizans-Türk mimarî yapı kompleksinde restorasyon sorunu” adını taşıyan bildirisinde, Yedikule kapısının restorasyonunun safhalarını anlattı ve başlıca meselenin, bu yarı bizans, yarı türk yapıda, gerek, mümkün olduğu kadar orijinal malzemenin kullanılmasıyla orijinal karakteri, gerek Türklerin kullanmış oldukları malzemeye türk restorasyonunun karakterini vermek ve böylece, hem tarihî hem arkeolojik bakımdan uygun bir sonuca varmak olduğunu belirtti.

İsviçre’den Prof. Alberto Sartoris’in “Osmanlı mimarisinde mekân ve şehircilik anlayışı” hakkındaki önemli bildirisi ayrıca yayımlanacağından, burada üzerinde durmuyoruz.

Halen Los Angeles’de konuk profesör olarak bulunan, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin eski konuk sanat tarihi profesörü Bn. Katharina Otto-Dorn, Türkiye’de bulunduğu yıllarda çalıştığı kazılardan biri olan, Alâeddin Keykubad’ın Beyşehir gölü kıyısındaki yazlık sarayı Kubadabad’dan çıkan yeni buluntulardan bahsetti, bunları sınıflandırdı, çini ve seramik ve az sayıda alçı parçalarının, Selçuk öncesi ve çağdaşı sanatlarla olan ilgilerini kıyaslamalarla gösterdi. Bilinen hayvan tasvirleri repertuarını gösteren çiniler yanında, üzerinde Sultan tasvirleri bulunanlar özellikle ilgi çekiciydi.

İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihinden Prof. Oktay Aslanapa, “Selçuk seramik fırınları ve Kalehisardaki fırından çıkan figürlü seramik” adını taşıyan bildirisinde, 1965 yılında Alacahöyük yöresindeki Kalehisar’da yapılan kazılar sırasında bulunan iki seramik fırından çıkan parçalar üzerinde durdu. Grafito, slip ve tek renkli bir

sır altında rölyef tekniklerini gösteren bu seramik eşyalar arasında, insan, kuş ve balık tasvirleriyle süslü olanlar ile, üzerinde bir melek figürü bulunan çanak dibi parçası dikkati çekiyordu.

Londra Üniversitesinden Prof. John Carswell, "Edirne, Şam ve 15. yy. Türk Seramiği" üzerinde konuştu. Önce Edirne Muradiye camisinin mihrab duvarındaki çinilerle Şam çinilerini kıyaslayıp, Edirne'dekilerin Suriye menşeli olmadıklarını belirten Carswell, 15. yy. Türk seramiğinde, çözülmesi gerekli sorunun, "Millet tipi" İznik seramiği ile Edirnedeki seramiklerin ve 15. yy. sonu-16. yy. başına ait, gene İznik'in mavi-beyaz sır altı seramiği arasındaki bağlantıların çözülmesi olduğunu ve üslûp bakımından genellikle İznik diye adlandırıldıkları halde, Kütahya menşeli olmaları ihtimali çok kuvvetlenen Godman örneklerinden söz ederek, Kütahya'nın Türk seramiğindeki rolünün yeniden gözden geçirilip değerlendirilmesinin gerektiğini bildirdi.

Hamburg Üniversitesinden Dr. Micael Meinecke, Konya'da 13. yy. dan bir çini atölyesi ve ustası üzerinde durdu. Bu atölyenin olması icabeden başlıca eserler arasında Konya Alâeddin camisi mihrabını, İplikçi camisi mihrabını ve Akşehir Ulu camii'nin mihrabı ile minaresindeki çinileri saydı, bazı tarihlemelerin düzeltilmesi gerektiğini anlattı.

Gene kendine türk çinilerini konu almış fakat kronolojik ve tematik hiçbir sınıflandırma göstermeyen bir bildiri, Kassel'den Wilhelm von Roeder'indi; bilgi bakımından olmasa bile çok iyi çekilmiş slaytları bakımından ilgi ile izlendi.

El Sanatları alanından halı ve kilim konusunda, Türk-İslâm Eserleri Müzesinden Yusuf Durul türkçe olarak konuştu. Bildiri, "Türkiye'de halı ve kilim tezgâhlarının tip ve teknikleri" adını taşıyordu. Durul, halı ve kilim teknikleri üzerinde yapılacak araştırmaların yalnız etnografik yönden değil, fakat bizi Selçuk ve Osmanlı devirlerinin teknik özellikleri bakımından da aydınlatacağı için, ayrıca değer kazandıklarını belirtti. Bu geçmiş devirlere ait elimizde bulunan başlıca üç kaynak açıklandıktan sonra, halen Anadolu'daki dokuma teknikleri, dokuyucuların âdet ve inançları, dokuma tezgâhlarının tipleri üzerinde duruldu. Durul sözlerini halı ve kilim sanatına ait bir terminolojik sözlük için çalışmalar yapıldığını belirterek bitirdi.

İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Enstitüsünden Dr. Şerare Yetkin İngilizce bildirisinde, yeni bulunmuş iki türk kilimini, benzerleriyle kıyaslayarak tanıttı.

Berlin Devlet Müzesi İslâm Bölümünden Bn. Dr. Johanna Zick Niessen, 800-1200 yıllarına ait değerli halı parçaları hakkında konuştu, teknikleri üzerinde, kıyaslamalar yaparak uzun uzun durdu. Sınırlanan konuşma süresini çok aşan Bn. Zick-Niessen'in bildirisini fazla teknikti.

Edinburg'dan Bn. Tamara Talbot-Rice, İskoçya Kraliyet Müzesinde bulunan bronzdan bir selçuklu aynasını, üzerindeki tasvirler, yazı ve süsleme üslûbu bakımından çeşitli kültür devirlerine ait örneklerle kıyasladı, henüz okunamamış yazısı yüzünden tam bir tarihleme yapmanın imkânsızlığını belirtti.

Gene metal işçilik alanından bir bildiri de, Budapeşte Francis Hopp Doğu Asya Sanatları Müzesinden Dr. Laszlo Ferenczy'nin "İran'dan bir bronz selçuklu parçası" hakkında olan konuşma idi. Bu eşyanın kenarındaki yazıların tarih vermeyip, sahibine iyi talih temenni eden satırlar olduğunu belirttikten sonra, bazı kıyaslamalar sonucu parçayı 11.-12. yy. a tarihledi.

Aix-en-Provence Edebiyat ve Beşerî İlimler Fakültesinden Prof. Lucien Golvin, Cezayir Müzelerindeki türk devrine ait bakır eşyalar üstünde konuşacaktı. Ne yazık ki, resim göstermek için kullanılacak epidiyoskopun bozulması üzerine, Prof. Golvin konuşmasını yarıda kesti.

Metal işçilikten sonra, dericilik sanatı üzerinde, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden Bn. Dr. Nurhan Atasoy durdu. Topkapı Sarayı Müzesindeki pabuç örneklerini ele alan Atasoy, ingilizce konuşmasında, II. Selim'e ait çizmeler ve IV. Murad'a ait ayakkabılar dışında, 16. yy. başı ile 17. yy. a ait bu pabuç, ayakkabı, çizme, mest ve terliklerin sahiblerinin bilinmediğini, bazı bilgilerin fiat listelerinden faydalanılarak çıkarılabildiğini belirtti. Bu bildiri, üzerinde çok az çalışılmış bir dala ilgi çekmiş oldu. Gene böyle üzerine dikkati çekmemiş bir konuyu da, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinden Nerrmin Sinemoğlu işlemiştir. İngilizce olarak okunan bildiride, Türk yeşim taşı işçiliğine ait, Topkapı Sarayı Müzesindeki örnekler üzerinde duruldu, yeşim taşından yapılan eşya çeşitleri, menşeleri anlatıldı, işlenme teknikleri hakkında kısa bilgi verildi.

Gene üzerinde az çalışılmış bir alan olan mezar taşları konusunda, Ankara İlahiyat Fakültesinden Bn. Dr. Beyhan Karamağralı konuştu. Ahlat'taki Meydanlık mezarlıklarının bu alana pek çok malzeme verdiğini ingilizce bildirisinde belirten Karamağralı, bu mezarların

bicimleri bakımından üç tip altında incelenebileceğini, tarihlerinin de 10. yy. ortası ile 15. yy. arasında değiştiğini anlattı, her gurubtan çok iyi çekilmiş slaytlar gösterdi. Sandık biçiminde, üstü Kûfi yazı ile tezyin edilmiş erken örneklerle, yüksek baş taşları ile tabut biçiminde olanlar ve prizmatik mezar taşları arasından en çok ilgi çeken gurub, ölçülerinin büyüklüğü ve bezemeleri ile tabut şeklinde olanlar idi. Gene aynı yerde bulunan toprak altındaki birer tonozlu odadan ibaret, mahallî olarak “akıt” diye adlandırılan bir gurub mezardan da, İlahiyat Fakültesinden Doç. Dr. Hâluk Karamağralı bahsetti. Ancak araştırmalar henüz tamamlanmamış olduğundan bir sonuca varılamıyordu.

Diğer bildirilerin konuları çeşitli çalışmalarını yansıtıyordu. Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Kürsüsünden Dr. Sadi Dilâver’in, Sivrihisar’daki 14. yy. dan Haznedar camisinde tesbit ettiği mihrab üstünü süsleyen fresk, bildiriden sonraki tartışmada belirtildiği gibi, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün de dikkatini çekmiş ve araştırmalar yapılmıştı. Dilâver, çini ve seccade gibi çeşitli örneklerdeki Kâbe tasvirlerini göstererek, özellikle 17. ve 18. yy. larda bu tasvirin bir konu repertuvarına dahil olduğunu belirtti, Haznedar camisindeki freskin de bu yüzyıllara ait bir tasvir olması gerektiğini ileri sürdü.

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Kemâl Çığ, “Türk mimarisinde ve özellikle Sultan Ahmet camisinde müzik” adını taşıyan bildirisinde, akustik sorunu üzerinde durdu, zamanın mimarlarının bu soruna ne kadar önem verdiklerinin bir belgesi olarak, 16.-17. yy. lar arasında kaleme alınmış bir risaleyi örnek verdi; özellikle risalenin altıncı kısmında yazarı bir musiki makamından bile söz etmekteydi. Ancak, Kemâl Çığ’ın verdiği bu örneğin bir fantezi olduğu, teknik anlamda akustik sorunu ile bir ilgisi olamayacağı düşünülebilir.

Bn. Emel Esin’in “Türk sanatında tasvir edilen zoomorfik yüzlü cinler (masal hayvanları)” adlı bildirisi malzeme olarak çok zengin olduğu nispette, ne yazık ki, karışık. Selçuk ve Osmanlı türk sanatındaki hayvan biçimli veya hayvan yüzlü cin tasvirlerinin, Orta Asya-Hun-İskit gibi göçebe sanatındaki motiflerle olan ilişkisini göstermesi bakımından ilginç bir bildiriydi.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden Psikoloji Profesörü Bn. Nezahat Arkun’un Fransızca olarak okuduğu bildirisinde, Osmanlı kaligrafisi psikolojik bakımdan incelendi.

Cambridge'de açılmış bulunan Türk El İşleri sergisinde sergilenen eşyamn sahibi Nuri H. Arlasez, "Osmanlı sanatına ve el işlemlerine manevî bakımdan bir yaklaşma" veya "Türk El İşlerinin entelektüel temeli" adını taşıyan bildirisinde, özet olarak, türk el işlerini, bir boş vakit geçirme, gam dağıtma meşgalesi ürünleri olarak değil, birer sanat eseri olarak görmek gerektiğini, onları yaratanların model kullanmadıklarına göre, bu işlemlerin teknik yetenek ve olanakları değil, iç dünyaları yansıttığını ve dolayısıyla devrin zevkini de gösterir birer belge olduklarını savundu. Kısa teknik bilgi de veren konuşmacı, biraz fazla felsefik ve psikolojik ayrıntılara girdi; bir türk sanatı kongresinde bu ayrıntılar üzerinde fazla durmayıp, söylediklerini slaytlarla somutlaştırmış olsaydı amaca daha uygun bir bildiri sunmuş olacaktı.

24 Ağustos 1967 tarihli Milliyet Gazetesinde, Metin And'ın da belirttiği gibi, "Türk sanatları kapsamına, müzik, tiyatro, şiir gibi sanatlar ve ... günümüzün batı etkisindeki çağcıl plâstik sanatları girmiyordu." Ayrıca "Anadolu köylüsünün sanatı ile Türk Sanat Tarihi-ne uygulanacak yöntemler, estetik sorunlar gibi, sonuçları, yargıları bir bileşim götürecektir kuramsal konular" da henüz ele alınmıyordu. Şimdiye kadarki kongrelerde, daha çok çeşitli eserlerin tek tek tanıtılmasına öncelik tanınmıştı.

Bildirilerin okunması ve tartışılması sırasında, iki ayrı grup için düzenlenen bir gezide, Bottisham Hall veya Ely katedralini görmek fırsatı doğdu. Kongrenin bittiği 29 Temmuz günü, üyelerden isteyenler, gene Kongre tarafından düzenlenen bir gezide, Horsham'daki Miss Godman'ın dünyaca tanınmış seramik koleksiyonunun bulunduğu ikametgâhına gitmek fırsatını buldular. Kongrenin başarılı faaliyetlerinden biri, hiç şüphesiz, biri Cambridge'deki Fitzwilliam Müzesindeki Türk çini, halı, tunç eşya, kuran gibi eserlerin ve Kubadabad çinilerinin ve Bay Arlasez'in özel koleksiyonundan türk el işlemlerinin sergilendiği sergi ile, Cambridge Üniversite Kitaphânının, biraz küçükçe salonunda, Türk resim, yazı, tuğra, ve ciltçilik örneklerinin sergilenmesiydi.

Böylece, aksamaları olmakla beraber, iyi niyetle düzenlenmiş bir kongre bitmişti. Ufak kusurlar arasında, bildirilerin okunduğu salonun amfi biçiminde olmayıp, basit, küçük bir oda olması, epidiyaskop ve mikrofونun çok iyi olmaması, her konuşmanın, önceden belirtildiği ve kongre düzenleyicileri tarafından ısrarla istendiği halde, birer özetinin verilmemiş olması (dağıtılan özetler, bütün bildiri sayı-

sının taktir. üçte birini kapsıyordu), bazı konuşmacıların, gene düzenleyiciler tarafından ısrarla belirtildiği halde, yirmi dakika olarak sınırlanmış konuşma süresini çok aşmaları gibi hususlar vardır. 1959 da Ankara'da toplanan Birinci Kongrede türkçe de kabul edilmiş bulunuyordu. O zaman bu Türkçe bildirilerin, İngilizce ve Fransızca özetleri hazırlanmıştı. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, İngilizce özetlerin tam olarak bulunmayışı yüzünden, bu kongrede türkçe okunan bildirilerin çoğu, sadece Türkler tarafından izlenebildi.

Konuşmaları merak ve ilgi ile beklendiği halde kongreye katılmıyan Rus araştırmacısı Bn. Pugaçenkova ile Türklerden, İsmail H. Öygar, Süheyl Ünver, N. Diyarbekirli gibi araştırmacıların yokluğu ise üzüntü yarattı.

Şubat 1968

